

تبیین رفتار پرخاشگرانه دانش‌آموزان پسر به فرد غریبه و آشنا از طریق تعامل شناخت و شخصیت

محسن گل‌پرو*

دانشیار، دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان، اصفهان

زهرا جوادیان

کارشناس ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی

خوراسگان

امین برازنده

کارشناس ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی

خوراسگان

*نشانی تماس: اصفهان، خوراسگان،

خیابان جی شرقی، بلوار ارغوانیه،

بلوار دانشگاه، دانشکده روان‌شناسی و

علوم تربیتی، گروه روان‌شناسی

رایانامه: drmgolparvar@gmail.com

هدف: این پژوهش با هدف بررسی نقش تعدیل‌کننده اسناد شناختی در رابطه‌ی میان پنج عامل بزرگ شخصیت با واکنش پرخاشگرانه دانش‌آموزان پسر به مرحله اجرا در آمد. روش: جامعه آماری پژوهش را دانش‌آموزان پسر یک دبیرستان تشکیل دادند که از بین آنها ۱۹۶ نفر به شیوه‌ی تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش شامل پرسشنامه ۵۰ سؤالی پنج عامل بزرگ شخصیت، پرسشنامه ۲ سؤالی واکنش پرخاشگرانه و سه سناریو برای تحریک اسناد شناختی بودند. داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی مورد تحلیل قرار گرفتند. یافته‌ها: نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها نشان داد که اسناد شناختی رابطه برون‌گرایی و تجربه‌پذیری را با واکنش پرخاشگرانه به فرد غریبه تعدیل می‌نمایند. تحلیل ساده شیب خط نشان داد که در موقعیت اسناد شناختی خصمانه، برون‌گرایی با واکنش پرخاشگرانه دارای رابطه منفی و معنادار، اما تجربه‌پذیری با واکنش پرخاشگرانه به فرد غریبه در موقعیت خصمانه دارای رابطه مثبت و معنادار است. همچنین اسناد شناختی موقعیتی رابطه برون‌گرایی را با واکنش پرخاشگرانه به فرد آشنا تعدیل می‌نماید. تحلیل ساده شیب خط نشان داد که در موقعیت اسناد شناختی خصمانه، برون‌گرایی با واکنش پرخاشگرانه به فرد آشنا دارای رابطه منفی و معنادار است. نتیجه‌گیری: نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که ویژگی‌های شخصیتی نظیر برون‌گرایی و تجربه‌پذیری با اسناد خصمانه در رابطه با واکنش پرخاشگرانه دانش‌آموزان پسر تعامل می‌کنند.

واژه‌های کلیدی: پنج عامل بزرگ شخصیت، اسناد شناختی، خصومت، واکنش پرخاشگرانه، دانش‌آموزان پسر

Explanation of Aggressive Behavior of Male Students to Familiar and Stranger Person through Interaction of Cognition and Personality

Objective: This research was administered with the aim of investigating the moderating role of cognitive attribution on the relationship between big five personality factor and aggressive reaction of male students. **Method:** Research statistical population was the male students of a high school, among them 196 persons were selected using simple random sampling. Research instrument were; big five personality factor questionnaire with 50 items, aggressive reaction questionnaire with 2 items and three scenario of stimulating cognitive attribution. Data were analyzed using Pearson's correlation coefficient and hierarchical regression analysis. **Results:** Results revealed that, cognitive attribution moderates the relationship between extroversion and openness to experience and aggressive reaction of male students to stronger person. Simple slope analysis showed that in cognitive hostile attribution, there is negative significant relationship between extroversion and aggressive reaction of male students to stronger person ($P < 0.01$), but in cognitive hostile attribution situation there is positive significant relationship between openness to experience and aggressive reaction of male students to stronger person ($P < 0.01$). Also results revealed that, cognitive attribution moderates the relationship between extroversion and aggressive reaction of male students to familiar person. Simple slope analysis showed that in cognitive hostile attribution situation there is negative significant relationship between extroversion and aggressive reaction of male students to familiar person ($P < 0.01$). **Conclusion:** Results of current research revealed that personality characteristics such as extroversion and openness to experience interact with hostile attribution in relation with aggressive reactions among male students.

Keywords: big five personality factor, cognitive attribution, hostility, aggressive reaction, male students

Mohsen Golparvar*

Associate Professor, Islamic Azad University, Khorasgan Branch, Isfahan

Zahra Javadian

MA of Islamic Azad University, Khorasgan Branch, Isfahan

Amin Barazandeh

MA of Islamic Azad University, Khorasgan Branch, Isfahan

*Corresponding Author:

Email: drmgolparvar@gmail.com

مقدمه

فرد هنجارهای خود را برای انجام رفتار صحیح از آنها برمی‌گزیند. افراد توافق‌پذیر افرادی مؤدب، انعطاف‌پذیر، قابل اعتماد، خوش طینت، همکاری کننده، بخشنده، خوش قلب و با تحمل هستند. و بالاخره وظیفه‌شناسی اشاره‌ای است به تعداد اهدافی که فرد بر آنها تمرکز دارد. افرادی با این ویژگی در قالب برجسته، افرادی پرکار، پیشرفت‌گرا، با پشت‌کار، دقیق و مسئولیت‌پذیر هستند. این افراد معمولاً کارها را بهتر و کاملتر از دیگران انجام می‌دهند (لینمن^{۱۳} و ویدیر^{۱۴}، ۲۰۰۱؛ مک کالوف^{۱۵}، بلا^{۱۶}، کیل پاتریک^{۱۷} و جانسون^{۱۸}، ۲۰۰۱؛ شارپ^{۱۹} و دسای^{۲۰}، ۲۰۰۱؛ میلر^{۲۱}، لینمن و لیک فلد^{۲۲}، ۲۰۰۳؛ گلسن^{۲۳}، نینسن-کمپیل^{۲۴} و ریچاردسون^{۲۵}، ۲۰۰۴a و b؛ اوده^{۲۶}، رایبسون^{۲۷} و ویل کوسکی^{۲۸}، ۲۰۰۸). پنج عامل بزرگ شخصیت از طریق سازوکار نفوذ بر حالات عاطفی، ادراکی و رفتاری، زمینه سوءگیری ادراکی را در افراد نسبت به دنیای اطرافشان فراهم می‌سازند و از این طریق بستر را برای بروز یا عدم بروز رفتارهای خشونت‌بار و پرخاشگرانه فراهم می‌نمایند (آندرسون و دیل^{۲۹}، ۲۰۰۰؛ آندرسون و همکاران، ۲۰۰۴).

مهمترین رویکرد های اجتماعی - شناختی^{۳۰} پرخاشگری به لحاظ نظری بر نقش ویژگی های شخصیتی بر رفتارهای پرخاشگرانه تاکید دارند. برای نمونه بر اساس رویکرد پرخاشگری عمومی^{۳۱}، ویژگی های شخصیتی می‌توانند رفتارهای پرخاشگرانه را از طریق هیجان‌ها و شناخت‌های معطوف به پرخاشگری تحت تاثیر قرار

رابطه ویژگی های شخصیتی با رفتارهای خشونت‌آمیز و پرخاشگرانه سال‌ها محور توجه نظریه پردازان و پژوهشگران در مجامع علمی و آکادمیکی بوده، به ترتیبی که شواهد پژوهشی در دسترس نشان می‌دهد ویژگی های شخصیتی انسان‌ها پیش‌بینی کننده رفتارها و حالات پرخاشگرانه آنها است (آندرسون^۱ و بوشمن^۲، ۲۰۰۲؛ گیان کولا^۳، ۲۰۰۲ و ۲۰۰۳؛ بارلت^۴ و آندرسون، ۲۰۱۲). در میان رویکردهای نظری کنونی در باب شخصیت و ویژگی های آن، رویکرد پنج عامل بزرگ شخصیت^۵ در دو دهه اخیر از اشتها و پشتوانه های پژوهشی قابل توجهی برخوردار شده است. بر اساس این الگو، شخصیت انسان متشکل از پنج عامل یا ویژگی شخصیتی پایه مستقل اما تا اندازه‌ای همبسته با یکدیگر است که نمودهای خود را در رفتارها و تعاملات آنها در محیط‌های مختلف به جای می‌گذارد. پنج ویژگی شخصیتی مطرح در این الگو روان‌رنجورخویی^۶، برون‌گرایی^۷، توافق‌پذیری^۸، تجربه‌پذیری^۹ و وظیفه‌شناسی^{۱۰} (وجدانی بودن) است (گل پرور^{۱۱} و جوادیان^{۱۲}، ۲۰۱۲).

در پنج عامل بزرگ شخصیت، روان‌رنجورخویی اشاره‌ای است به حساس بودن فرد برای واکنش‌هایی از قبیل اضطراب، افسردگی، خشم، برافروختگی، هیجانی شدن، نگرانی و احساس ناایمنی که در اثر محرک‌های دنیای اطراف در فرد پدید می‌آیند. در مقابل برون‌گرایی اشاره‌ای است به سطح تحریک حسی که طی آن فرد احساس راحتی می‌کند. تمایلات رفتاری که برای این عامل مورد اشاره قرار می‌گیرد، شامل اجتماعی بودن، متمایل به حرف زدن و سخن گفتن با دیگران، فعال بودن، ابراز وجود بالا و تهییج‌طلبی است. تجربه‌پذیری و ویژگی شخصیتی سوم است که در آن تخیل‌گرای، کنج‌کاوی، اصالت‌گرایی، باز فکر بودن، نشان دادن هوشمندی، تنوع‌طلبی، تمایلات زیبایی‌شناختی و تمایل به ارزش‌های غیر متعارف و لذت بردن از ایده‌های جدید همراه با تمایلات رفتاری نوآورانه مطرح است. به دنبال آن توافق‌پذیری اشاره‌ای است به تعداد منابعی که

1- Anderson	18- Johnson
2- Bushman	19- Sharpe
3- Giancola	20- Desai
4- Barlet	21- Miller
5- Big five personality factor	22- Leukefeld
6- Neuroticism	23- Gleason
7- Extroversion	24- Jensen-Campbell
8- Agreeableness	25- Richardson
9- Openness to experience	26- Ode
10- Conscientiousness	27- Robinson
11- Golparvar	28- Wilkowski
12- Javadian	29- Dill
13- Lynman	30- Social- cognitive approaches
14- Widiger	31- General Aggression Model
15- McCullough	
16- Bellah	
17- Kilpatrick	

زمینه ناکامی فرد را فراهم ساخته‌اند)، اسناد خصمانه (شرایطی که فرد به این اسناد می‌رسد که افراد دیگر با دروغ و خصومت جویی باعث ناکامی وی شده‌اند) و اسناد مبهم (شرایطی که در آن انگیزه‌های فرد ناکامی آور مبهم است) مواجه می‌شوند (گل‌پرور و واتقی، ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱؛ گل‌پرور و جوادیان، ۲۰۱۱). نظریه‌های ارزیابی شناختی^{۳۳} نیز بر این نکته که تعیین‌کننده‌های شناختی خشم و پرخاشگری مشتمل بر شدت پیامدهای منفی، اسناد علیت به شخصی دیگر و اسناد مسئولیت بالا برای فرد یا عامل ناکام‌کننده هستند، اتفاق نظر قابل توجهی دارند. همچنین در نظریه‌های ارزیابی شناختی بر این نکته تأکید شده که با افزایش سطح ناکامی تجربه شده، همراه با اسناد علیت و مسئولیت‌پذیری به افراد دیگر، سطح خشم و پرخاشگری به عنوان واکنش پایانی افزایش می‌یابد. در واقع در این شرایط پرخاشگری واکنشی به موقعیت ناعادلانه و تهدیدکننده است که به خودی خود می‌تواند بهزیستی افراد را تحت تأثیر قرار دهد. علاوه بر این ساختار دانش پنهان^{۳۴} و پردازش اطلاعات اجتماعی^{۳۵} دو منبع بالقوه مهم برای رفتارهای پرخاشگرانه محسوب می‌شوند. چرا که مطالعات چندی نشان می‌دهند که کودکان پرخاشگر نسبت به کودکان غیر پرخاشگر بیشتر احتمال دارد که نشانه‌های اجتماعی را به عنوان نشانه‌های تخاصم و بدخواهی تعبیر کنند. این یافته به این مفهوم است که وقتی افراد دارای تمایلات پرخاشگرانه زیربنایی باشند در پردازش اطلاعات اجتماعی دنیای پیرامون خود دچار سوگیری می‌شوند (گل‌پرور و واتقی، ۲۰۱۰؛ گل‌پرور و جوادیان، ۲۰۱۱).

1- Bushman	14- Joireman
2- Baumeister	15- Strathman
3- Phillips	16- Hennig
4- Huesmann	17- Reuter
5- Bettencourt	18- Netter
6- Talley	19- Burk
7- Benjamin	20- Landt
8- Valentine	21- Meta analysis
9- Campbell	22- Vaseghi
10- Muncer	23- Cognitive appraisal theories
11- Hoaken	24- Latent knowledge structure
12- Shaughnessy	25- Social information processing
13- Pihl	

دهند (بوشمن^۱، بامیستر^۲ و فیلیپس^۳، ۲۰۰۱؛ آندرسون و هوسمن^۴، ۲۰۰۳؛ بتن کورت^۵، تالی^۶، بنجامین^۷ و والتین^۸، ۲۰۰۶؛ کمپیل^۹ و مونسر^{۱۰}، ۲۰۰۹). در کنار شواهد پژوهشی مربوط به نقش عوامل زیستی و اجتماعی در بروز رفتارهای پرخاشگرانه (هوکن^{۱۱}، شاونسی^{۱۲} و پیل^{۱۳}، ۲۰۰۳؛ یویرمن^{۱۴}، آندرسون و استرات من^{۱۵}، ۲۰۰۳؛ هنینگ^{۱۶}، رویتر^{۱۷}، نتر^{۱۸}، بیورک^{۱۹} و لاندت^{۲۰}، ۲۰۰۵)، بر اساس شواهد پژوهشی ارائه شده توسط بارلت و آندرسون (۲۰۱۲)، پنج عامل بزرگ شخصیتی به ترتیب با رفتارهای پرخاشگرانه به این شکل دارای رابطه هستند: روان‌رنجورخویی با رفتارهای پرخاشگرانه دارای رابطه مثبت، بروان‌گرایی با رفتارهای پرخاشگرانه دارای رابطه‌ای آمیخته (برخی مطالعات نشان می‌دهند که بروان‌گرایی با رفتار پرخاشگرانه دارای رابطه مثبت و برخی مطالعات نشان می‌دهند که این رابطه منفی است)، توافق‌پذیری و وظیفه‌شناسی با رفتارهای پرخاشگرانه دارای رابطه منفی و تجربه‌پذیری با رفتارهای پرخاشگرانه دارای رابطه معنادار نمی‌باشد (بارلت و آندرسون، ۲۰۱۲). نتایج ارائه شده در فراتحلیل^{۲۱} بتن کورت و همکاران (۲۰۰۶) نیز نشان می‌دهد که در موقعیت‌های خنثی و تحریک‌کننده (موقعیت‌هایی که در آن عوامل وجود دارند که افراد را برای پرخاشگری و خشونت تحریک می‌کند) ویژگی‌های شخصیتی با تمایل به رفتارهای پرخاشگرانه ارتباط پیدا می‌کنند. این فراتحلیل نشان می‌دهد که وقتی موقعیت دارای نشانه‌هایی از خصومت جویی افراد مورد تعامل است، افراد به شدت تمایل به رفتارهای پرخاشگرانه پیدا می‌کنند (بتن کورت و همکاران، ۲۰۰۶). در واقع وقتی که افراد در مواجهه با موقعیت‌های مختلف با اسنادهای شناختی و موقعیتی مواجه می‌شوند، تمایل به بروز یا عدم بروز رفتارهای پرخاشگرانه در آنها تحت تأثیر قرار می‌گیرد.

در عملیاتی‌سازی اسنادهای شناختی و موقعیتی اغلب شرایط این گونه است که افراد با یکی از سه حالت اسناد دوستانه (شرایطی که فرد به این اسناد می‌رسد که افراد دیگر عموماً از سر دوستی و صداقت به نوعی

شناختی موقعیتی (اسناد دوستانه، خصمانه و مبهم) تعامل می نمایند؟. دستیابی به اطلاعات مورد اشاره از این جهت بسیار مهم است که بستر سازی کاربردی قابل توجهی را برای پیشگیری از پرخاشگری در دانش آموزان پسر در مدارس متوسطه فراهم می سازد و در عین حال زمینه گسترش اطلاعات مربوط به نقش شناخت‌ها و ویژگی‌های شخصیتی در رفتارهای پرخاشگرانه را فراهم خواهد ساخت.

روش

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های همبستگی است. در تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی انجام شده، پنج عامل بزرگ شخصیتی به عنوان متغیر پیش‌بین، اسناد شناختی (در سه وضعیت خصمانه، مبهم و دوستانه) به عنوان متغیر تعدیل‌گر و واکنش پرخاشگرانه به عنوان متغیر ملاک در نظر گرفته شده‌اند. جامعه آماری پژوهش را دانش‌آموزان پسر یک دبیرستان دولتی به تعداد ۴۰۰ نفر در شهر اصفهان در پاییز ۱۳۹۰ تشکیل داده است. انتخاب گروه نمونه فقط از میان پسران (و نه هر دو جنس) به دلیل این بوده که جنسیت لازم است در این نوع پژوهش‌ها به عنوان متغیر کنترل در نظر گرفته شود (گل پرور و واتقی، ۲۰۱۰؛ گل پرور و جوادیان، ۲۰۱۱). بنابراین برای کنترل اثرات جنسیت بر نتایج، در این پژوهش فقط از نمونه پسران دانش‌آموز استفاده به عمل آمد. نمونه پژوهش را ۱۹۶ دانش‌آموز پسر از سه پایه اول تا سوم متوسطه تشکیل داده‌اند. لازم به ذکر است که دلیل نمونه‌گیری از یک دبیرستان پسرانه این بوده که امکان اجرای پژوهش در چندین دبیرستان پژوهش با توجه به روند اجرای پژوهش وجود نداشته است. انتخاب حجم نمونه ۱۹۶ نفر براساس تناسب حجم نمونه با حجم جامعه آماری صورت گرفته است. تناسب حجم نمونه به حجم جامعه آماری بدین شکل بوده که

1- Zeichner	6- Watson
2- Frey	7- Wan
3- Parrott	8- Santor
4- Butryn	9- Ingram
5- Martin	10- Kusumakar

این روند پژوهشی (نقش اسنادهای شناختی در گرایش به رفتارهای پرخاشگرانه) در ایران و دیگر کشورها به شدت با نظریات معطوف به پرخاشگری که در آنها گفته می‌شود عناصر شناختی هم خود به تنهایی و در جایگاه متغیر تعدیل‌کننده زمینه‌ساز پیوند بین عوامل شخصیتی با رفتارهای پرخاشگرانه هستند همسو می‌باشد (زیچنر، فری^۱، پاروت^۲ و بوتین^۳، ۱۹۹۹؛ مارتین^۴، واتسون^۵ و وان^۶، ۲۰۰۰؛ سانتور^۷، اینگرام^۸ و کوسوماکار^۹، ۲۰۰۳؛ زیچنر، فری و پاروت، ۲۰۰۳؛ فری، ۲۰۰۳). اما پژوهش‌های مورد اشاره دارای چند مسئله هستند. اولین مسئله این که در هیچ یک از این مطالعات به طور آشکار اسنادهای شناختی و موقعیتی همراه با ویژگی‌های شخصیتی در ارتباط با واکنش‌های پرخاشگرانه نسبت به فرد غریبه و آشنا به عنوان کسی که موجب ناکامی فرد شده مورد توجه قرار ننگرفته است. شواهد پژوهشی قابل توجهی وجود دارد که وقتی افراد با افراد غریبه و آشنا در موقعیت‌های فراخوان پرخاشگری مواجه می‌شوند، با احتمال زیاد واکنش‌های متفاوتی نشان می‌دهند (بتن کورت و همکاران، ۲۰۰۶؛ بارلت و آندرسون، ۲۰۱۲).

برای مشخص نمودن نقش غریبه یا آشنا بودن فرد بر رابطه اسنادهای شناختی و موقعیتی و ویژگی‌های شخصیتی با واکنش پرخاشگرانه در این پژوهش این مسئله مورد توجه قرار گرفته است. مسئله بعدی این که رویکرد مورد استفاده در این پژوهش، مبتنی بر مواجهه تصویری در قالب سناریو بوده که در حد کمتری نسبت به سایر روش‌ها در ایران در اجرای پژوهش‌ها مورد توجه قرار گرفته است. این رویکرد دارای این مزیت است که روش‌های پژوهش همبستگی و آزمایشی را به یکدیگر نزدیک می‌کند. در واقع چنین روشی می‌تواند مزیت‌های هر دو روش همبستگی و آزمایشی را در تعمیم نتایج داشته باشد. بنابراین در یک جمع بندی پایانی می‌توان گفت که این پژوهش به دنبال این هدف به مرحله اجرا در آمده که تعیین نماید آیا ویژگی‌های شخصیتی در رابطه با واکنش پرخاشگرانه دانش‌آموزان پسر با اسناد

برای یک جامعه آماری ۴۰۰ نفری، در سطح خطاپذیری ۰/۰۵، حدود ۲۰۰ نفر نمونه مکفی و مناسب گزارش شده است (حسن‌زاده، ۲۰۰۳). بنابراین از آنجایی که جامعه آماری این پژوهش را ۴۰۰ نفر از دانش‌آموزان پسر تشکیل داده‌اند، تعداد نمونه ۱۹۶ نفر در نظر گرفته شد. نمونه ۱۹۶ نفری پژوهش با استفاده از شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای به منظور رعایت تعداد دانش‌آموزان هر یک از پایه‌های اول تا سوم نمونه‌گیری شدند. ۱۹۶ نفر به صورت کاملاً تصادفی به سه موقعیت خصمانه (۶۴ نفر)، دوستانه (۶۴ نفر) و موقعیت مبهم (۶۸ نفر) گمارده شدند. میانگین سنی اعضای نمونه ۱۵/۹۹ سال (با انحراف معیار ۱/۱۴) بود.

سناریوی اسناد شناختی موقعیتی: بر اساس سه سناریوی معرفی شده توسط گل پرور و جوادیان (۲۰۱۱) سه موقعیت اسناد خصمانه، دوستانه و مبهم به صورت متنی پدید آمد. نحوه ایجاد اسناد در سه حالت خصمانه، دوستانه و مبهم برای فرد غریبه و آشنا در این پژوهش بر اساس سه سناریوی متفاوت متنی که به صورت توزیع تصادفی (هر یک از سه سناریوی اسناد خصمانه، دوستانه و مبهم در زمان آماده‌سازی آنها برای اجرا به صورت تصادفی و بی‌نظم در بین یک دیگر قرار گرفته‌اند، لذا در زمان توزیع، حتی توزیع‌گر اطلاع نداشته که کدام سناریو مربوط به حالت خصمانه، دوستانه و مبهم در اختیار کدام یک از پاسخ‌گویان قرار می‌گیرد) در بین اعضای نمونه توزیع گردیده، انجام شده است. به این صورت که در سناریوی متنی خصمانه در متن پیش روی فرد یک بار از فرد پاسخ‌گو خواسته شده که تصور کند فردی آشنا به عمد موجب ناکامی وی در دستیابی به هدف می‌شود و یک بار هم درخواست شده که تصور کند فردی غریبه به عمد باعث ناکامی وی در دستیابی به هدفش می‌شود. در موقعیت دوستانه بر عکس موقعیت خصمانه پاسخ‌گو با سناریوی متنی مواجه شده که طی آن از وی درخواست شده تصور کند که فرد غریبه یا آشنا بدون عمد و خصومت صرفاً بر مبنای دوستانه باعث گشته تا وی در دستیابی به هدف خود موفق نشود. و

بالاخره در موقعیت مبهم سناریوی متنی به گونه‌ای بوده که از فرد خواسته شده تا تصور کند فرد غریبه یا آشنا به دلیل نامعلوم (نه خصمانه و نه دوستانه) باعث شده تا وی نتواند به هدف خود برسد. با توجه به توضیحات ارائه شده می‌توان گفت در افراد پاسخ‌گو، هیچ‌گونه پیش‌آگهی از این که فرد در روند توزیع سناریوها با کدام موقعیت مواجه خواهد شد وجود نداشته است. شرح کلی سناریوی‌های مورد استفاده بدین شرح است: فرد پاسخ‌گو شرایطی را در نظر می‌گیرد که در حال تلاش برای دستیابی به هدفی مهم است، با این حال در دستیابی به این هدف با فردی دیگر مواجه می‌شود که باعث می‌شود تا وی به هدف خود نرسد. در موقعیت خصمانه فرد پاسخ‌گو پس از این که به دلیل کارشکنی فرد دیگر نمی‌تواند به هدفش برسد متوجه می‌شود که فردی که نگذاشته وی به هدفش برسد به‌طور عمدی و با خصومت مانع از رسیدن وی به هدفش شده است. در موقعیت مبهم، فرد پاسخ‌گو پس از این که به دلیل کارشکنی فرد دیگر نمی‌تواند به هدفش برسد اصلاً متوجه نمی‌شود که آیا واقعاً فردی که نگذاشته وی به هدفش برسد عمداً و از روی خصومت این کار را کرده یا خیر؟ و کماکان این سؤال در ذهنش بدون پاسخ می‌ماند که آیا واقعاً وی عمداً این کار را کرد یا خیر؟ در موقعیت دوستانه نیز فرد پاسخ‌گو پس از این که به دلیل کارشکنی فرد دیگر نمی‌تواند به هدفش برسد متوجه می‌شود که فردی که نگذاشته وی به هدفش برسد واقعاً سعی کرده دوستانه به وی کمک کند اما با این حال باعث شده تا وی به هدفش نرسد. بنابراین با آسودگی خاطر و بدون رنجش موقعیت را ترک می‌کند. این سه سناریو بر مبنای توضیحات فوق برای سه گروه موقعیت دوستانه، موقعیت خصمانه و موقعیت مبهم تهیه و مطابق روال زیر در اختیار دانش‌آموزان قرار گرفته تا مطالعه کنند. در مرحله اول با ارائه توضیحاتی مبتنی بر انجام یک بررسی درباب نحوه واکنش افراد در موقعیت‌های خاص، از هر دانش‌آموز خواسته شد تا پایه تحصیلی، سن، و

ابزار پژوهش

پرسشنامه واکنش پرخاشگرانه: برای سنجش واکنش پرخاشگرانه هریک از دانش آموزان پسر به سه موقعیت خصمانه، دوستانه، و مبهم از دو سؤال معرفی شده توسط گل پرور و جوادیان (۲۰۱۱) که بر مقیاس پنج درجه‌ای (کاملاً مخالفم = ۱ تا کاملاً موافقم = ۵) پاسخ داده شده است، استفاده به عمل آمد (دوگویه مذکور بدین شرح هستند: مواجه شدن با چنین موقعیتی مرا به شدت خشمگین می‌کند و بدون تردید سعی می‌کنم تلافی این اتفاق را بر سرفردی که نگذاشت من به هدفم برسم در بیاورم). این دو سؤال بر اساس مطالعات قبلی انجام شده در ایران (گل پرور و واثقی، ۲۰۱۰؛ گل پرور و جوادیان، ۲۰۱۱) از روایی و پایایی مطلوبی برای سنجش میزان واکنش پرخاشگرانه به موقعیت‌های مطرح در سناریوهای دست‌کاری اسناد شناختی به موقعیت ایفاء می‌کنند. در پژوهش گل پرور و واثقی (۲۰۱۰) همبستگی دوگویه با یک دیگر برابر با $0/51$ ($P < 0/001$) و در پژوهش حاضر نیز همبستگی دوگویه برابر با $0/6$ ($P < 0/001$) به دست آمد.

پرسشنامه پنج عامل بزرگ شخصیت: برای سنجش پنج عامل بزرگ شخصیت، از فرم پنجاه سؤالی پرسشنامه نشانگرهای پنج عامل بزرگ شخصیت گلدبرگ^۲ (۱۹۹۲) استفاده به عمل آمد. این پرسشنامه که هر ده سؤال آن مربوط به یکی از ویژگی‌های روان رنجورخویی، برون‌گرایی، تجربه‌پذیری، توافق‌پذیری و وظیفه‌شناسی است، از روایی و پایایی مطلوبی برخوردار است (گلدبرگ، ۱۹۹۲)، و بر مقیاس پنج‌درجه‌ای (بسیار غیر دقیق است = ۱ تا کاملاً دقیق است = ۵) پاسخ داده می‌شود. به دلیل عدم دسترسی به نسخه پنجاه سؤالی فارسی این پرسشنامه در ایران، از زبان انگلیسی طی فرایند دو مرحله‌ای (ترجمه و ترجمه معکوس) برای این پژوهش ترجمه و آماده اجرا گردید (یک نمونه سوال آن به این شرح است: می‌دانم چگونه مردم را مجذوب خود

شغل پدر و مادر خود را همراه با سؤالات پرسشنامه پنج عامل بزرگ شخصیت پاسخ دهد. در مرحله دوم سناریوی‌های مربوط به موقعیت به صورت تصادفی در اختیار هریک از دانش آموزان قرار گرفته تا پاسخ دهد. به دنبال هر سناریو، هردانش آموز به دو سؤال مربوط به نحوه واکنش وی به موقعیت و یک سؤال در باب باور وی به خصمانه، مبهم یا دوستانه بودن عملکرد فردی که نگذاشته وی به هدفش برسد (به منظور کنترل دستکاری اعمال شده از طریق سناریوها) پاسخ داده است.

بررسی تأثیر دست‌کاری اعمال شده^۱: برای اطمینان از این که دستکاری‌های موقعیتی اعمال شده از طریق سه سناریوی مورد استفاده در پژوهش بر شرکت‌کنندگان مؤثر بوده است، پس از سؤالات مربوط به واکنش به عملکرد فردی که نگذاشته فرد پاسخ‌گو به هدفش برسد، در موقعیت خصمانه، مبهم و دوستانه یک سوال مبنی بر این که واقعا فرد پاسخ‌گو فکر می‌کند که فرد دیگر از روی عمد، یا ناخواسته و یا این که نامشخص نگذاشته تا فرد پاسخ‌گو به هدفش نرسد از وی سوال و پاسخ وی در یک طیف لیکرت پنج درجه‌ای (کاملاً مخالفم = ۱ تا کاملاً موافقم = ۵) ثبت گردیده است. سپس بر باور هر پاسخ‌گو (به تفکیک سه گروه) در مورد خصمانه، مبهم یا دوستانه بودن عملکرد فردی که نگذاشته وی به هدفش برسد، تحلیل واریانس انجام گرفت. نتایج حاصل از این تحلیل واریانس معنادار ($P < 0/05$ و $F = 19/77$ و $df = 2$ و 193) بود. آزمون تعقیبی توکی بر روی سه گروه حاکی از آن بود که افراد گروه موقعیت خصمانه به صورت معناداری نسبت به دو گروه موقعیت دوستانه ($P < 0/01$) و گروه موقعیت مبهم ($P < 0/05$) رفتار فردی که نگذاشته وی به هدفش برسد را به بی‌صدافتی و خصومت وی نسبت داده‌اند. بین گروه موقعیت دوستانه و گروه موقعیت مبهم، تفاوت معناداری ($P > 0/05$) به دست نیامد. این نتایج حاکی از آن است که به‌ویژه سناریوی موقعیت خصمانه، اسناد بی‌صدافتی و خصومت را در دانش‌آموزان پسر آن گروه فعال ساخته است.

1- Manipulation check
2- Goldberg

مراتبی تعدیلی مورد تحلیل قرار گرفته است. برای وارد کردن متغیر موقعیت در سه سطح خصمانه، دوستانه و مبهم از کدگذاری متضاد بنا بر توصیه گل پرور و جوادیان (۲۰۱۱) استفاده شده است. از آنجایی که سه موقعیت (خصمانه، دوستانه و مبهم) وجود داشته، دو متغیر متضاد یکی برحسب اختصاص عدد ۲ به موقعیت مبهم و عدد ۱- به دو موقعیت دوستانه و خصمانه و دیگری برحسب اختصاص عدد ۱ به موقعیت دوستانه، عدد ۱- به موقعیت خصمانه و عدد صفر به موقعیت مبهم، ایجاد شده است. سپس تعامل این دو متغیر با پنج عامل بزرگ شخصیتی برحسب روال انجام تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی تعدیلی (براساس توصیه آیکن^۱ و وست^۲، ۱۹۹۱) در تحلیل‌ها مورد استفاده قرار گرفته‌اند. تحلیل‌های انجام شده همگی با استفاده از نرم افزار SPSS^۳ انجام شده است.

یافته‌ها

در جدول ۱، میانگین، انحراف معیار و همبستگی درونی متغیرهای پژوهش ارائه شده است.

جدول ۱- میانگین، انحراف معیار و ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهش	میانگین	انحراف معیار	۱	۲	۳	۴	۵
برون‌گرایی	۳/۳۴	۰/۵۸	-				
روان‌رنجورخویی	۲/۵۹	۰/۶۸	-۰/۴۵**	-			
وظیفه‌شناسی	۳/۳	۰/۶۳	۰/۳۸**	-۰/۵۵**	-		
توافق‌پذیری	۳/۶۹	۰/۵۷	۰/۱۶*	-۰/۳**	۰/۲۵**	-	
تجربه‌پذیری	۳/۷۸	۰/۶۴	۰/۲۱**	-۰/۱۱	۰/۲۶**	۰/۲۸**	-
واکنش پرخاشگرانه	۴/۱	۱/۴۶	-۰/۰۶	۰/۱	۰/۰۹	۰/۱۷*	۰/۰۷

**P<۰/۰۱   *P<۰/۰۵

برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه به فرد غریبه از طریق پنج عامل بزرگ شخصیت و تعامل آنها با اسناد شناختی موقعیتی (خصمانه، مبهم و دوستانه) ارائه شده است.

کنم). گلدبرگ (۱۹۹۲) آلفای کرونباخ ۰/۶۵ تا ۰/۸۵ را برای پنج عامل بزرگ شخصیتی در این پرسشنامه گزارش نموده و روایی سازه آن را با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی و تاییدی مستند ساخته است. در این پژوهش نیز تحلیل عاملی اکتشافی (طی دو مرحله) و تحلیل عاملی تأییدی روایی سازه این ۵۰ سؤال را مستند ساخت، با این توضیح که در بررسی بارهای عاملی سوالات و نقش سوالات در آلفای کرونباخ، هشت سوال برای برون‌گرایی، هشت سوال برای روان‌رنجورخویی، ده سوال برای وظیفه‌شناسی، نه سوال برای توافق‌پذیری و نه سوال برای تجربه‌پذیری حفظ شدند. در پایان با توجه به آنچه بیان شد در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ برای برون‌گرایی، روان‌رنجورخویی، وظیفه‌شناسی، توافق‌پذیری و تجربه‌پذیری به ترتیب برابر با ۰/۸۳، ۰/۷۵، ۰/۷۲، ۰/۷۴ و ۰/۷ به دست آمد.

زمان اجرای پژوهش برای هر شرکت‌کننده حدود ۲۰ تا ۲۵ دقیقه بود و شرکت‌کنندگان به صورت فردی به ابزارهای پژوهش پاسخ دادند. تحلیل داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون سلسله

چنانکه در جدول ۱ مشاهده می‌شود، از بین پنج عامل بزرگ شخصیتی فقط توافق‌پذیری با واکنش پرخاشگرانه (P<۰/۰۵ و r= - ۰/۱۷) دارای رابطه منفی معناداری است. در جدول ۲ نتایج تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی

1- Aiken

2- West

3- Statistical Package for Social Science

جدول ۲- نتایج تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه از طریق پنج عامل بزرگ شخصیت و اسناد شناختی موقعیتی برای فرد غریبه

واکنش پرخاشگرانه			متغیرهای پیش‌بین
اثرات تعاملی	اثر اصلی ۲	اثر اصلی ۱	
β	β	β	
-۰/۰۳	-۰/۰۲	-۰/۰۳	برون‌گرایی
۰/۰۳	۰/۰۲	۰/۰۱	روان‌رنجورخویی
-۰/۱	-۰/۰۵	-۰/۰۶	وظیفه‌شناسی
-۰/۱۹*	-۰/۲**	-۰/۱۹*	توافق‌پذیری
۰/۱۴*	۰/۱۳	۰/۱۴	تجربه‌پذیری
-۰/۲۹**	-۰/۲۹**	-	اسناد شناختی موقعیتی
۰/۲۱**	-	-	برون‌گرایی × اسناد شناختی موقعیتی
-۰/۱۲	-	-	روان‌رنجورخویی × اسناد شناختی موقعیتی
-۰/۰۵	-	-	وظیفه‌شناسی × اسناد شناختی موقعیتی
-۰/۰۸	-	-	توافق‌پذیری × اسناد شناختی موقعیتی
-۰/۱۳*	-	-	تجربه‌پذیری × اسناد شناختی موقعیتی
۰/۰۷۵	۰/۰۸۶	۰/۰۵۱	ΔR^2 و R^2
۳/۵۱**	۱۸/۷۶**	۲/۱	ΔF و F

**P<۰/۰۱ *P<۰/۰۵

شخصیت × اسناد شناختی موقعیتی به معادله پیش‌بین افزوده شده، که چنان‌که ملاحظه می‌شود، دو تعامل برون‌گرایی × اسناد شناختی موقعیتی و تجربه‌پذیری × اسناد شناختی موقعیتی با ضریب بتای استاندارد برابر با ۰/۲۱ و ۰/۱۳، ۷/۵ درصد واریانس تبیین شده معنادار افزوده برای واکنش پرخاشگرانه پدید آورده‌اند. این تعامل‌های معنادار به این معنی هستند که در سطوح سه‌گانه اسناد شناختی موقعیتی (خصمانه، دوستانه و مبهم) رابطه برون‌گرایی و تجربه‌پذیری و واکنش پرخاشگرانه متفاوت است. تحلیل ساده شیب خط سه‌گانه اسناد شناختی موقعیتی (خصمانه، دوستانه و مبهم) نتایج قابل توجهی به دست داد که نتیجه آن را در جدول ۳ و نمودار ۱ و ۲ مشاهده می‌کنید.

چنان‌که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، در بلوک اول (اثرات اصلی ۱) که پنج عامل بزرگ شخصیت (برون‌گرایی، روان‌رنجورخویی، وظیفه‌شناسی، توافق‌پذیری و تجربه‌پذیری) برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه وارد معادله پیش‌بین شده، علی‌رغم این‌که ضریب بتای استاندارد توافق‌پذیری معنادار است، ولی واریانس تبیین شده معناداری برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه بوجود نیاورده است. در بلوک دوم (اثرات اصلی ۲) که اسناد شناختی موقعیتی برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه وارد معادله پیش‌بین شده، اسناد شناختی موقعیتی با ضریب بتای استاندارد ۰/۲۹ - همراه با توافق‌پذیری با ضریب بتای استاندارد برابر با ۰/۲ -، ۸/۶ درصد واریانس تبیین شده افزوده معنادار برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه بوجود آورده‌اند. در بلوک سوم (اثرات اصلی + تعامل) تعامل پنج عامل بزرگ

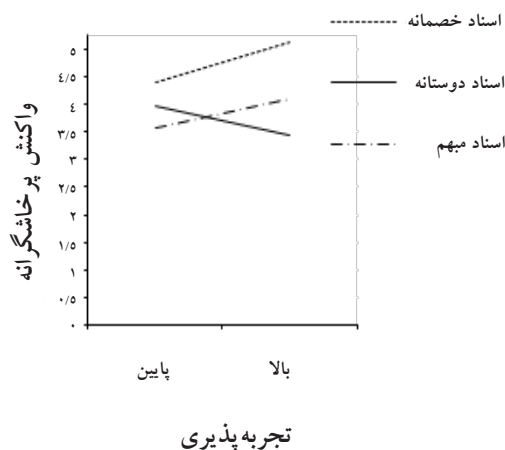

جدول ۳- تحلیل رگرسیون تفکیکی گروه‌های اسناد شناختی موقعیتی برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه از طریق برون‌گرایی و تجربه‌پذیری برای فرد غریبه

متغیر پیش‌بین	گروه خصمانه n=۶۴				گروه دوستانه n=۶۴				گروه مبهم n=۶۸			
	R ^۲	β	SE	b	R ^۲	β	SE	b	R ^۲	β	SE	b
برون‌گرایی	۰/۱۰۳*	-۰/۳۲**	۰/۳	-۰/۷۹**	۰/۱۶	۰/۰۲۷	۰/۳	۰/۳۸	۰/۰۲	۰/۱۴	۰/۲۴	۰/۲۸
تجربه‌پذیری	۰/۰۳*	۰/۱۷*	۰/۲۸	۰/۳۸*	-۰/۱۲	۰/۰۱۴	۰/۲۸	-۰/۲۷	۰/۰۳*	۰/۱۷*	۰/۲۸	۰/۳۸*

*P<۰/۰۵ **P<۰/۰۱

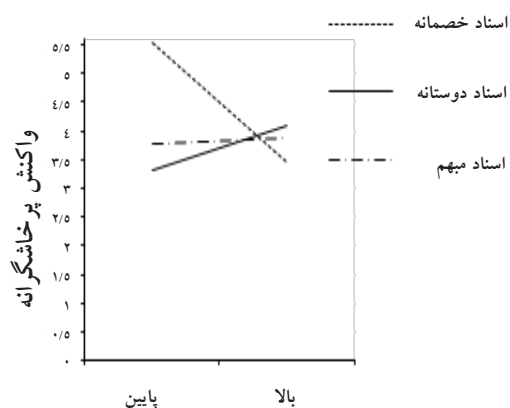
نمودار ۲- تحلیل ساده شیب خط برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه از طریق تجربه‌پذیری در سه موقعیت اسناد شناختی موقعیتی برای فرد غریبه

چنان‌که در نمودار ۲ مشاهده می‌شود، در گروه خصمانه افزایش تجربه‌پذیری با شیب قابل توجهی به افزایش واکنش پرخاشگرانه به فرد غریبه منجر می‌شود، ولی در گروه دوستانه و مبهم این چنین نیست. در جدول ۴ نتایج تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه به فرد آشنا از طریق پنج عامل بزرگ شخصیت و تعامل آنها با اسناد شناختی موقعیتی (خصمانه، مبهم و دوستانه) ارائه شده است.

چنان‌که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، در گروه خصمانه، برون‌گرایی با واکنش پرخاشگرانه دارای رابطه منفی و معناداری است ($P<۰/۰۵$)، ولی در گروه دوستانه و گروه مبهم بین برون‌گرایی با واکنش پرخاشگرانه رابطه معناداری وجود نداشته است. همچنین چنان‌که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، در گروه خصمانه، تجربه‌پذیری با واکنش پرخاشگرانه دارای رابطه مثبت و معناداری است ($P<۰/۰۵$)، ولی در گروه دوستانه و گروه مبهم بین تجربه‌پذیری با واکنش پرخاشگرانه رابطه معناداری وجود نداشته است.

نمودار ۱- تحلیل ساده شیب خط برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه از طریق برون‌گرایی در سه موقعیت اسناد شناختی موقعیتی برای فرد غریبه

برون‌گرایی

چنان‌که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود، در گروه خصمانه افزایش برون‌گرایی با شیب قابل توجهی به کاهش واکنش پرخاشگرانه به فرد غریبه منجر می‌شود، ولی در گروه دوستانه و مبهم این چنین نیست.

جدول ۴- نتایج تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه از طریق پنج عامل بزرگ شخصیت و اسناد شناختی موقعیتی برای فرد آشنا

واکنش پرخاشگرانه			متغیر های پیش بین
اثرات تعاملی	اثر اصلی ۲	اثر اصلی ۱	
β	β	β	
-۰/۰۲	-۰/۰۰۳	-۰/۰۱	برون‌گرایی
۰/۰۷	۰/۰۹	۰/۰۹	روان‌رنجورخویی
-۰/۰۴	-۰/۰۰۶	-۰/۰۱	وظیفه‌شناسی
-۰/۱۶*	-۰/۱۶*	-۰/۱۶*	توافق‌پذیری
۰/۱۸*	۰/۱۷*	۰/۱۷*	تجربه‌پذیری
-۰/۱۵*	-۰/۱۶*	-	اسناد شناختی موقعیتی
۰/۱۹*	-	-	برون‌گرایی × اسناد شناختی موقعیتی
۰/۰۴	-	-	روان‌رنجورخویی × اسناد شناختی موقعیتی
۰/۰۴	-	-	وظیفه‌شناسی × اسناد شناختی موقعیتی
-۰/۰۰۱	-	-	توافق‌پذیری × اسناد شناختی موقعیتی
-۰/۰۵	-	-	تجربه‌پذیری × اسناد شناختی موقعیتی
۰/۰۳۲	۰/۰۲۴	۰/۰۵۵	ΔR^2 و R^2
۳/۱۱*	۵/۰۲*	۲/۲	ΔF و F

* $P < 0.05$ ** $P < 0.01$

به معادله پیش‌بین افزوده شده، که چنان که ملاحظه می‌شود، تعامل برون‌گرایی × اسناد شناختی موقعیتی با ضریب بتای استاندارد برابر با ۰/۱۹، ۳/۲ درصد واریانس تبیین شده معنادار برای واکنش پرخاشگرانه پدیدند. این تعامل معنادار به این معنی است که در سطوح سه‌گانه اسناد شناختی موقعیتی (خصمانه، دوستانه و مبهم) رابطه برون‌گرایی و واکنش پرخاشگرانه متفاوت است. تحلیل ساده شیب خط اسناد شناختی موقعیتی (خصمانه، دوستانه و مبهم) نتایج قابل توجهی به دست داد که نتیجه آن را در جدول ۵ و نمودار ۳ مشاهده می‌کنید.

چنان که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، در بلوک اول (اثرات اصلی ۱) که پنج عامل بزرگ شخصیت (برون‌گرایی، روان‌رنجورخویی، وظیفه‌شناسی، توافق‌پذیری و تجربه‌پذیری) برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه وارد معادله پیش‌بین شده، علی‌رغم این که ضریب بتای استاندارد توافق‌پذیری و تجربه‌پذیری معنادار است، ولی واریانس تبیین شده معناداری برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه وجود نیآورده‌اند. در بلوک دوم (اثرات اصلی ۲) که اسناد شناختی موقعیتی برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه وارد معادله پیش‌بین شده، اسناد شناختی موقعیتی با ضریب بتای استاندارد ۰/۱۶ - همراه با توافق‌پذیری و تجربه‌پذیری با ضریب بتای استاندارد برابر با ۰/۱۶ - و ۰/۱۷، ۲/۴ درصد واریانس تبیین شده افزوده معنادار برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه وجود آورده‌اند. در بلوک سوم (اثرات اصلی + تعامل) تعامل پنج عامل بزرگ شخصیت × اسناد شناختی موقعیتی

جدول ۵- تحلیل رگرسیون تفکیکی گروه‌های اسناد شناختی موقعیتی برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه از طریق برون‌گرایی برای فرد آشنا

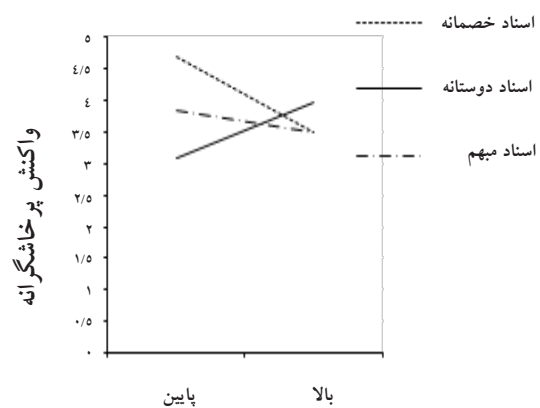
گروه خصمانه n=۶۴				گروه دوستانه n=۶۴				گروه مبهم n=۶۸				متغیر پیش‌بین
متغیر ملاک: واکنش پرخاشگرانه												
R ^۲	β	SE	b	R ^۲	β	SE	b	R ^۲	β	SE	b	برون‌گرایی
۰/۰۰۵	-۰/۰۷	۰/۳۳	-۰/۱۹	۰/۰۳۴	۰/۱۸	۰/۳	۰/۴۴	۰/۰۶۴*	-۰/۲۵*	۰/۲۹	-۰/۶*	

*P<۰/۰۵ **P<۰/۰۱

خصمانه باعث تعدیل رابطه برون‌گرایی و تجربه‌پذیری با واکنش پرخاشگرانه به فرد غریبه و همچنین باعث تعدیل رابطه برون‌گرایی با واکنش پرخاشگرانه به فرد آشنا می‌شود. شواهد حاصل از این پژوهش از زمره اولین دست‌شواهدی است که نشان از نقش تعدیل‌کننده اسناد شناختی در رابطه بین برخی از ابعاد شخصیتی مطرح در پنج عامل بزرگ شخصیت با واکنش پرخاشگرانه در دانش‌آموزان پسر دارد. شواهد پژوهشی گسترده‌ای در دست است که نشان می‌دهد ویژگی‌های مختلف شخصیتی با رفتارهای پرخاشگرانه در کودکان تا بزرگسالان دارای ارتباط است (آندرسون و دیل، ۲۰۰۰؛ لینمن و ویدیکر، ۲۰۰۱؛ مک‌کالوف و همکاران، ۲۰۰۱؛ شارپ و دسای، ۲۰۰۱؛ آندرسون و بوشمن، ۲۰۰۲؛ گیان‌کولا، ۲۰۰۲ و ۲۰۰۳؛ میلر و همکاران، ۲۰۰۳؛ گلشن و همکاران، ۲۰۰۴a و b؛ آندرسون و همکاران، ۲۰۰۴؛ اوده و همکاران، ۲۰۰۸؛ بارلت و آندرسون، ۲۰۱۲). با این حال همین دست‌شواهد همراه با برخی شواهد مطرح در ایران حاکی از آن است که شناخت‌ها در قالب باورهای هنجاری، اسنادها و پردازش شناختی وابسته به موقعیت نیز بسترساز بروز رفتارهای پرخاشگرانه هستند (گل‌پرور و واثقی، ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱؛ گل‌پرور و جوادیان، ۲۰۱۱). اما از منظر رویکردهایی نظیر مدل پرخاشگری عمومی (GAM، آندرسون و دیل، ۲۰۰۰؛ بارلت و آندرسون، ۲۰۱۲) عوامل شخصیتی از طریق شناخت‌ها و باورهای پرخاشگرانه با رفتارهای پرخاشگرانه ارتباط می‌یابند. از چنین منطری یافته‌های این پژوهش با آنچه در رویکرد پرخاشگری عمومی پیش‌بینی شده همسویی دارد. چرا که یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است

چنان‌که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، در گروه خصمانه، برون‌گرایی با واکنش پرخاشگرانه دارای رابطه منفی و معناداری است ($P<۰/۰۵$)، ولی در گروه دوستانه و گروه مبهم بین برون‌گرایی با واکنش پرخاشگرانه رابطه معناداری وجود نداشته است.

نمودار ۳- تحلیل ساده شیب خط برای پیش‌بینی واکنش پرخاشگرانه از طریق برون‌گرایی در سه موقعیت اسناد شناختی موقعیتی برای فرد آشنا

برون‌گرایی

چنان‌که در نمودار ۳ مشاهده می‌شود، در گروه خصمانه افزایش برون‌گرایی با شیب قابل توجهی به کاهش واکنش پرخاشگرانه به فرد آشنا منجر می‌شود، ولی در گروه دوستانه و مبهم این چنین نیست.

نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی رابطه پنج عامل بزرگ شخصیتی (روان‌رنجورخوبی، برون‌گرایی، توافق‌پذیری، تجربه‌پذیری و وظیفه‌شناسی) با واکنش پرخاشگرانه به افراد آشنا و غریبه در دانش‌آموزان پسر متوسطه به مرحله اجرا در آمد. شواهد به دست آمده نشان داد که اسناد

وقتی اسناد شناختی ماهیت خصمانه دارد، برون‌گرایی با واکنش پرخاشگرانه دارای رابطه منفی و تجربه‌پذیری با واکنش پرخاشگرانه دارای رابطه مثبت است، ولی در اسنادهای مبهم و دوستانه یا این روابط غیر معنادار و یا بر عکس روابط در اسناد خصمانه می‌باشند (نمودارهای ۱ تا ۳ را نگاه کنید).

از لحاظ نظری این‌که وقتی اسناد شناختی خصمانه است، برون‌گرایی منجر به واکنش پرخاشگرانه کمتر به فرد غریبه و آشنا به طور همزمان می‌شود، این است که افراد برون‌گرا افرادی اجتماعی، متمایل به حرف‌زدن و سخن‌گفتن با دیگران، فعال، دارای ابراز وجود بالا و تهییج طلب هستند (گل‌پرور و جوادیان، ۲۰۱۲). چنین ویژگی‌هایی در درجه اول نیازمند مهارت‌های اجتماعی در تعامل و برقراری ارتباط با دیگران است. بنابراین حتی زمانی که اسناد خصمانه است، شاید افراد برون‌گرا ترجیح می‌دهند تا از دیگر مهارت‌های اجتماعی به جای واکنش پرخاشگرانه استفاده نمایند. از طرف دیگر افراد برون‌گرا ممکن است به دلیل تمایلات بنیادین خود به اجتماع آمیزی ترجیح می‌دهند در راستای طرح‌واره‌های ذهنی خود در مورد ویژگی‌هایشان حتی در موقعیت اسناد خصمانه نیز از رفتارها و واکنش‌های پرخاشگرانه که چندان به حفظ و تداوم روابط اجتماعی منجر نمی‌شود استفاده نکنند. نکته بسیار قابل‌تامل که در دو نمودار ۱ و ۳ نشان داده شده این است که در موقعیت دوستانه برون‌گرایی رابطه‌ای مثبت با واکنش پرخاشگرانه به فرد آشنا و غریبه دارد. این امر نشان از آن دارد که در متن اسناد شناختی، برون‌گرایی آن‌گونه که در پژوهش‌های قبلی نشان داده شده (بارلت و آندرسون، ۲۰۱۲)، با واکنش پرخاشگرانه دارای رابطه منفی نیست بلکه این رابطه مثبت است.

ویژگی‌های شخصیتی در متن شناخت‌ها (گل‌پرور و جوادیان، ۲۰۱۲) و بسیاری از شناخت‌ها و باورها در متن ویژگی‌های شخصیتی (گل‌پرور و واثقی، ۲۰۱۰؛ گل‌پرور و جوادیان، ۲۰۱۱) کارکردی متضاد به خود می‌گیرند. عدم معرفی این کارکرد متضاد از یک جهت به این دلیل است که تعامل بین ویژگی‌های شخصیتی با باورها و شناخت‌ها (یعنی رویکرد تعامل شخصیت و شناخت) آن‌گونه که شایسته است تاکنون در پژوهش‌ها مورد توجه قرار نگرفته است. برای نمونه این احتمالی بسیار جدی است که وقتی یک فرد برون‌گرا با ناکامی از طرف فرد غریبه یا آشنا مواجه می‌شود، در صورتی که اسناد شناختی مبتنی بر صداقت و دوستی باشد، به دلیل این‌که نیاز بنیادین فرد برون‌گرا به تعامل با دیگران تامین نمی‌شود و در عین حال به این دلیل که ممکن است فرد به این باور برسد که تمایل به تعامل با دیگران در وی توسط دیگری نادیده گرفته شده، دچار تمایل به پرخاشگری شود. چنین تبیینی به طور جدی از آن‌چه که گفته می‌شود افراد برون‌گرا به دلیل تمایل به اجتماع آمیزی بالا به رفتارهای پرخاشگرانه برای تامین این نیاز خود روی نمی‌آورند (بارلت و آندرسون، ۲۰۱۲) در تناقض است. دلیل چنین تناقضی با احتمال زیاد ناشی از نادیده گرفته شدن کارکردهای متضاد برخی ویژگی‌های شخصیتی در متن شناخت‌ها و باورها می‌باشد. بنابراین این احتمال مطرح است که باورها برای ویژگی‌های شخصیتی و ویژگی‌های شخصیتی برای باورها نقش معکوس‌سازی اثر را به همراه آورند.

یافته بعدی پژوهش حاضر به رابطه مثبت بین تجربه‌پذیری با واکنش پرخاشگرانه به فرد غریبه مربوط می‌شود. آندرسون و بارلت (۲۰۱۲) و بتن‌کورت و همکاران (۲۰۰۶) به این نکته اشاره داشته‌اند که عموماً مطالعات انجام شده بین تجربه‌پذیری و رفتارهای پرخاشگرانه رابطه گزارش ننموده‌اند. اگر به روابط ساده گزارش شده در جدول ۱ پژوهش حاضر توجه شود، مشخص است که در سطح روابط ساده بین تجربه‌پذیری و واکنش پرخاشگرانه رابطه به دست نیامده است. ولی

وقتی اسناد خصمانه (یا حتی مبهم) است، تجربه پذیری واکنش پرخاشگرانه را راه اندازی می‌کند، ولی وقتی اسناد دوستانه است، تجربه پذیری رفتار پرخاشگرانه را بازداری می‌کند.

در پایان لازم به ذکر است که تعبیر و تفسیر یافته‌های این پژوهش باید در سایه توجه به محدودیت‌های آن انجام شود. محدودیت اول این که گروه نمونه این پژوهش را دانش‌آموزان پسر تشکیل داده‌اند، لذا تعمیم نتایج به دانش‌آموزان دختر تا تکرار پژوهش به این گروه چندان منطقی نیست. محدودیت بعدی این که نتایج حاصل از این پژوهش مبتنی بر همبستگی است، لذا تفسیرهای علت و معلولی از نتایج منطقی نیست. در سایه توجه به این محدودیت‌ها، پیشنهاد پژوهشی این است که این مطالعه در گروه‌های نمونه پسر و دختر دانش‌آموز و زنان و مردان بزرگسال تکرار شود. در عین حال این احتمال مطرح است که پنج عامل بزرگ شخصیت برای رابطه اسناد شناختی با متغیرهای رفتاری در محیط‌های مختلف یک متغیر تعدیل‌کننده باشند، یعنی ویژگی‌های شخصیتی و شناخت‌ها برای یکدیگر متغیر تعدیل‌کننده چرخش پذیر هستند. چنین امری در سایه توجه به رویکرد تعامل‌گرایی شخصیت و شناخت برای متغیرهای رفتاری مطرح شده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود که در مطالعات آینده نقش تعدیل‌کننده ویژگی‌های شخصیتی در رابطه اسنادها و رفتارهای مثبت و منفی (رفتارهای پرخاشگرانه و رفتارهای جامعه‌یار) در محیط‌های مختلف و بین گروه‌های نمونه مختلف مورد بررسی قرار گیرند.

دریافت مقاله: ۹۱/۷/۲۰؛ پذیرش مقاله: ۹۱/۱۲/۱۳

زمانی که اسناد شناختی خصمانه مطرح شده است، تجربه پذیری با واکنش پرخاشگرانه به فرد غریبه دارای رابطه مثبت می‌شود (جدول ۳ و نمودار ۲ را نگاه کنید). چنین یافته‌ای آشکارا حکایت از نیاز به توجه بیشتر به رویکرد تعامل بین شناخت و شخصیت دارد. افراد دارای ویژگی شخصیتی تجربه پذیری بالا تخیل‌گرا، کنجکاو، اصالت‌گرا، باز فکر، هوشمند، تنوع‌طلب، متمایل به زیبایی‌شناسی و ارزش‌های غیر متعارف بوده و از ایده‌های جدید همراه با تمایلات رفتاری نوآورانه لذت می‌برند (لینمن و ویدیکر، ۲۰۰۱؛ بارلت و آندرسون، ۲۰۱۲؛ گل‌پرور و جوادیان، ۲۰۱۲). چنین ویژگی‌هایی تا زمانی که باورها و اسنادهای شناختی مطرح نیستند، با واکنش پرخاشگرانه ارتباط برقرار نمی‌کنند، زیرا تمرکز و توجه افراد دارای تجربه‌پذیری بالا بر اموری است که چندان نقشی در بروز رفتارهای پرخاشگرانه ندارند. اما بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر وقتی اسناد خصمانه به فرد غریبه مطرح می‌شود در تعامل با تجربه‌پذیری افراد را به سوی رفتارهای پرخاشگرانه می‌کشاند. با احتمال زیاد چنین تعاملی از آنجایی ناشی می‌شود که با پررنگ شدن اسناد شناختی خصمانه نقطه تمرکز افراد تجربه‌پذیر از اموری که از آن لذت می‌برند به تعاملات اجتماعی تغییر می‌یابد و از این طریق زمینه برای بروز رفتار پرخاشگرانه فراهم می‌شود. چنان‌که به شیب خط برای اسناد دوستانه در نمودار ۲ توجه شود، می‌بینیم که تجربه‌پذیری در این شرایط منجر به کاهش رفتار یا واکنش پرخاشگرانه شده است. این شرایط مجدد رویکرد کارکرد متضاد در بستر اسناد شناختی برای ویژگی شخصیتی تجربه‌پذیری را نشان می‌دهد. یعنی

منابع

- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51.
- Anderson, C. A., Carnagey, N. L., Flanagan, M., Benjamin, A. J., Eubanks, J., & Valentine, J. C. (2004). Violent video games: Specific effects of violent content on aggressive thoughts and behavior. *Advances in Experimental Social Psychology*, 36, 199-249.

- Anderson, C. A., & Dill, K. E. (2000). Video games and aggressive thoughts, feelings, and behavior in the laboratory and in life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 772-790.

- Anderson, C. A., & Huesmann, R. L. (2003). Human aggression: A social-cognitive view. In M. A. Hogg & J. Cooper (Eds.), *the*

- SAGE handbook of social psychology* (pp. 259–287). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Barlett, C.P., & Anderson, C.A. (2012). Direct and indirect relations between the Big 5 personality traits and aggressive and violent behavior. *Personality and Individual Differences*, 52, 870–875.
- Bettencourt, B.A., Talley, A., Benjamin, A.J., & Valentine, J. (2006). Personality and aggressive behavior under provoking and neutral conditions: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 132, 751–777.
- Bushman, B. J., Baumeister, R. F., & Phillips, C. M. (2001). Do people aggress to improve their mood? Catharsis beliefs, affect regulation opportunity, and aggressive responding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 17–32.
- Campbell, A., & Muncer, S. (2009). Can 'risky' impulsivity explain sex differences in aggression? *Personality and Individual Differences*, 47, 402–406.
- Gleason, K. A., Jensen-Campbell, L. A., & Richardson, D. S. (2004a). Agreeableness as a predictor of aggression in adolescence. *Aggressive Behavior*, 30, 43–61.
- Gleason, K. A., Jensen-Campbell, L. A., & Richardson, D. S. (2004b). Agreeableness as a predictor of aggression in adolescence. *Aggressive Behavior*, 30, 43–61.
- Giancola, P. R. (2002). The influence of trait anger on the alcohol aggression relation in men and women. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 26, 1350–1358.
- Giancola, P. R. (2003). The moderating effects of dispositional empathy on alcohol-related aggression in men and women. *Journal of Abnormal Psychology*, 112, 275–281.
- Goldberg, L. R. (1992). The development of markers for the Big-Five Factor Structure. *Psychological Assessment*, 4, 26–42.
- Golparvar, M., & Javadian, Z. (2011). Role of trouble making and cognitive attribution in relationship to belief in a just world and female students' aggressive reaction: Iranian contrast dual functions theory. *Thought & Behavior in Clinical Psychology*, 6, 61-71.
- Golparvar, M., & Javadian, Z. (2012). Moderating effects of the big five personality factors on the relationship between perceived organizational justice and organizational citizenship behaviors (OCBs). *European Journal of Scientific Research*, 74, 527-543.
- Golparvar, M., & Vaseghi, Z. (2010). Attribution moderator of relationship between belief in a just world with female students' aggressive reaction. *Advances in Cognitive Science*, 12, 1-12.
- Golparvar, M., & Vaseghi, Z. (2011). The comparison of the relationship between an unjust world belief and aggressive reaction on the basis of three levels of attribution. *Journal of Psychology*, 15, 235-252.
- Hassanzadeh, R. (2003). *Research methods for behavioral sciences* (1st Eds). Tehran: Savalan Press.
- Hennig, J., Reuter, M., Netter, P., Burk, C., & Landt, O. (2005). Two types of aggression are differentially related to serotonergic activity and the A779C TPH polymorphism. *Behavioral Neuroscience*, 119, 16–25.
- Hoaken, P. N. S., Shaughnessy, V. K., & Pihl, R. O. (2003). Executive cognition functioning and aggression: Is it an issue of impulsivity? *Aggressive Behavior*, 29, 15–30.
- Joireman, J., Anderson, J., & Strathman, A. (2003). The aggression paradox: Understanding the links among aggression, sensation seeking, and the consideration of future consequences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 1287–1302.
- Lynman, D. R., & Widiger, T. A. (2001). Using the five-factor model to represent the DSM-IV personality disorders: An expert consensus approach. *Journal of Abnormal Psychology*, 110, 401–412.
- Martin, R., Watson, D., & Wan, C. K. (2000). A three-factor model of trait anger: Dimensions of affect, behavior, and cognition. *Journal of Personality*, 68, 869–895.
- McCullough, M. E., Bellah, C. G., Kilpatrick, S. D., & Johnson, J. L. (2001). Vengefulness: Relationships with forgiveness, rumination, well-being, and the Big Five. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27, 601–610.
- Miller, J. D., Lynam, D., & Leukefeld, C. (2003). Examining antisocial behavior through the five-factor model of personality. *Aggressive Behavior*, 29, 497–514.
- Ode, S., Robinson, M. D., & Wilkowski, B. M. (2008). Can one's temper be cooled? A role for agreeableness in moderating neuroticism's influence on anger and aggression. *Journal of Research in Personality*, 42, 295–311.
- Santor, D. A., Ingram, A., & Kusumakar, V. (2003). Influence of executive functioning difficulties on verbal aggression in adolescents: Moderating effects of winning and losing and increasing and decreasing levels of provocation. *Aggressive Behaviors*, 29, 475–488.
- Sharpe, J. P., & Desai, S. (2001). The revised Neo Personality Inventory and the MMPI2- Psychopathology Five in prediction of aggression. *Personality and Individual Differences*, 31, 505–518.
- Zeichner, A., Frey, F. C., & Parrott, D. J. (2003). Correlates of delayed physical aggression in response to provocation. *International Review of Social Psychology*, 16, 81–100.
- Zeichner, A., Frey, F. C., Parrott, D. J., & Butryn, M. F. (1999). Measurement of laboratory aggression: A new response-choice paradigm. *Psychological Reports*, 85, 1229–1237.
- Zeichner, A., Parrott, D. J., & Frey, F. C. (2003). Gender differences in laboratory aggression under response choice conditions. *Aggressive Behavior*, 29, 95–106.